

## บทที่ 5

### สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทที่ผ่านมา คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยและผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัญหาและการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุมเชิงปฏิบัติการ ในบทนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอในประเด็น ดังต่อไปนี้

1. สรุปผลการวิจัย
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ

#### สรุปผลการวิจัย

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีประสบการณ์ความล้มเหลวจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นผลจากกระแสทุนนิยมและบริโภคนิยมที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง มุ่งเน้นผลิตพืชเศรษฐกิจจำนวนมาก ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ทั้งเงินทุน พันธุ์พืช เครื่องจักร สารเคมี และยาฆ่าแมลง ก่อให้เกิดการลงทุนที่สูง ผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตไม่สามารถควบคุมได้ ไม่มีอำนาจต่อรองในระบบกลไกการตลาด จนนำมาสู่ภาวะหนี้สินเรื้อรัง ส่งผลกระทบต่อระบบผลิตและการบริโภคที่ไม่เหมาะสม นำมาซึ่งปัญหาอย่างรอบด้าน ทั้งปัญหาด้านสุขภาพกายสุขภาพจิต ปัญหาความแตกแยกของครอบครัว การเอาใจเอาเปรียบกัน ความขัดแย้งในชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมไร้สมดุล ประเพณีวัฒนธรรมเสื่อมถอย ดังคำกล่าวที่ว่า “ยิ่งทำยิ่งทุกข์ ยิ่งทำยิ่งจน ยิ่งวิ่งตามเงินยิ่งเป็นหนี้ ยิ่งอยากรวยยิ่งจน” หรือดังวลีที่ว่า “ทำนาปีเหลือแต่หนี้กับฟาง ทำนาปรังเหลือแต่ฟางกับหนี้”

เมื่อคิดได้และได้คิด จึงปรับเปลี่ยนแนวคิดและแนวปฏิบัติด้วยการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต ปรับเปลี่ยนวิธีการทำการเกษตรด้วยการประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ มุ่งหน้าสู่การพึ่งตัวเองและพึ่งพากันเอง จนค้นพบแนวปฏิบัติใหม่ในการทำการเกษตรทางเลือกที่เครือข่าย ฯ เรียกกันว่า “เกษตรพอเพียง” พร้อมกับเรียนรู้พัฒนามาอย่างต่อเนื่องสู่การทำ “เกษตรประณีต” ซึ่งเป็นการทำการเกษตรแบบละเอียดลออ บริหารจัดการดิน พืช น้ำให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้วยหลัก 4 ออม คือ ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมน้ำ ออมสัตว์หลากหลายสายพันธุ์ และออมพืชหลากหลายชนิด สร้างความหลากหลายทางชีวภาพ ไม่ใช่สารเคมีทุกชนิด ทำงานบนฐานคิดที่ว่า ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินแจก เหลือแจกขาย อุดรรัฐที่เป็นรายจ่ายของครอบครัวทุกประเภท ใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าทั้งใต้ดิน บนดิน และบนอากาศ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อสร้างรายรับทั้งรายวัน รายเดือน รายปี และบำนาญชีวิต สร้างความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม อาศัยการเกื้อกูลกันในระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิต สร้างภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว และสิ่งแวดล้อมกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเครือข่าย ฯ ได้พิสูจน์แล้วว่า เกษตรประณีต สามารถนำพาเกษตรกรสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้อย่างยั่งยืน พร้อมกับยืนยันชัดเจนว่า “นี่คือการเดินตามรอยพระยุคลบาทเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเพราะพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทำให้วันนี้ได้” จนนำมาซึ่งความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน

ความสำเร็จดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่ในเฉพาะในเครือข่าย ฯ เท่านั้น แต่ด้วยความอยากเห็นเกษตรกรคนอื่นพื้นที่ทุกซอก จึงได้รวมตัวกันในนาม “เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน” มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เพื่อขยายแนวคิดการพึ่งพาตนเองสู่การพึ่งพากันเอง ซึ่งปัจจุบันมี 12 เครือข่าย โดยมีการประชุมสัญจรไปตามเครือข่าย ฯ ร่วมกันทุกเดือน ทั้งนี้ แต่ละเครือข่าย ฯ จะมีศูนย์เรียนรู้เครือข่าย ฯ ละ 1 แห่ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ ขอนแก่น นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และอำนาจเจริญ เพื่อถ่ายทอดแนวคิดและประสบการณ์ทั้งในการดำรงชีวิตและการทำเกษตรกรรมสู่เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไปในหลักสูตร “วิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองภาคประชาชน” หรือที่เรียกย่อๆ ว่า “วปอ.ภาคประชาชน” โดยมี “เกษตรกรต้นแบบ” ที่แต่ละเครือข่าย ฯ สร้างขึ้นประมาณ 7-23 คน เป็นวิทยากรกระบวนการถ่ายทอดความรู้ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านในฐานะผู้นำศูนย์เรียนรู้ ซึ่งในปัจจุบันหลักสูตรดังกล่าวได้พัฒนาต่อยอดให้สอดคล้องกับบริบทและองค์ความรู้ที่โดดเด่นของแต่ละเครือข่าย ฯ และมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น หลักสูตรหมอดิน หลักสูตรเกษตรอาสา หลักสูตรแก๊จน หลักสูตรเกษตรประณีต หลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น จากผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรต้นแบบของแต่ละเครือข่าย ฯ ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งภาครัฐและเอกชน จนได้รับการยอมรับเชิงประจักษ์จากสังคมวงกว้างว่าสามารถเป็นแบบอย่าง (model) ของแนวปฏิบัติที่ดี (best practice) ทั้งแก่เกษตรกรและผู้คนที่ทั่วไป ดังนั้น ในปี พ.ศ.2558 นี้ ประเทศไทยจะเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งเป็น 1 ใน 3 เสาหลักของการเป็นประชาคมอาเซียน ทั้งนี้ อีกไม่นานประเทศสมาชิกทั้ง 10 ประเทศจะรวมตัวกันเป็นประชาคมเดียวกันภายใต้คำขวัญ “วิสัยทัศน์เดียว อัตลักษณ์เดียว และประชาคมเดียว” ซึ่งประเทศไทยได้รับการกล่าวขานว่าเป็นสังคมเกษตรกรรมมาโดยตลอด จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยกระบวนการวิจัยเพื่อศึกษาปัญหาและค้นหาแนวทางในการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจะได้แก้ไขปัญหาและหาแนวทางที่เหมาะสมในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกร เพื่อให้การรวมกลุ่มกันในนามประชาคมอาเซียน สามารถสร้างโอกาสอันดีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการประกอบอาชีพของเกษตรกรไทย

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและแนวทางในการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประชากรเป้าหมาย คือ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 12 เครือข่าย ซึ่งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคมได้บันทึกชีวประวัติและแนวคิดในหนังสือพลังรากหญ้าพลังแผ่นดิน รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (CD-Rom) ในนามเครือข่าย

ปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ ขอนแก่น 3 เครือข่าย นครราชสีมา 2 เครือข่าย บุรีรัมย์ 4 เครือข่าย สุรินทร์ 2 เครือข่าย และอำนาจเจริญ 1 เครือข่าย กลุ่มเป้าหมายเป็นการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ปราชญ์ชาวบ้าน เกษตรกรต้นแบบ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ มีการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 125 คน สนทนากลุ่มจำนวน 20 กลุ่ม ผู้เข้าร่วม 92 คน และประชุมเชิงปฏิบัติการ 2 ครั้ง ผู้เข้าร่วมรวม 151 คน รวมกลุ่มเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้น 219 คน โดยไม่นับชื่อซ้ำและไม่รวมคณะผู้วิจัย ทั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายบางคนจะถูกเก็บรวบรวมข้อมูลมากกว่า 1 ครั้ง หรือเข้าร่วมกิจกรรมในการวิจัยมากกว่า 1 กิจกรรม อีกทั้ง ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการบางคนเคยถูกสัมภาษณ์เชิงลึกและเคยเข้าร่วมสนทนากลุ่มมาก่อน อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 2 ครั้ง จะเป็นกลุ่มเป้าหมายคนละกลุ่มที่มาจากคนละเครือข่าย ๆ ไม่ซ้ำกัน ซึ่งในการประชุมเชิงปฏิบัติการทั้ง 2 ครั้ง คณะผู้วิจัยจะให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันตรวจสอบและพัฒนาประเด็นปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกร และแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกร ซึ่งหากที่ประชุมเห็นว่าประเด็นที่สอดคล้องหรือเข้ากันได้จนสามารถบูรรวมกันได้ คณะผู้วิจัยจะให้ที่ประชุมระดมความคิด วิพากษ์วิจารณ์เพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน เช่นเดียวกันหากที่ประชุมเห็นว่าควรมีประเด็นเพิ่มเติม คณะผู้วิจัยก็จะจัดให้มีการระดมความคิดและวิพากษ์วิจารณ์กัน เพื่อหาข้อสรุปของที่ประชุม ซึ่งหากที่ประชุมเห็นว่าควรมีการบูรรวมประเด็นหรือเพิ่มเติมก็สามารถทำได้ เมื่อที่ประชุมเห็นว่าประเด็นต่าง ๆ มีความถูกต้องครบถ้วนดีแล้ว คณะผู้วิจัยจะให้สมาชิกแต่ละคนให้ค่าคะแนนในแต่ละประเด็น โดยติดสติ๊กเกอร์ลงไปคนละ 3 ประเด็นในแต่ละด้าน จากนั้นนับรวมคะแนนโดยให้สติ๊กเกอร์ 1 ชิ้นมีค่าเท่ากับ 1 คะแนน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์หรือแนวคำถามที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามหรือข้อมูลปฐมภูมิด้วยที่คนแบบคนใน โดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าและการตรวจสอบแบบสะท้อนกลับไปสู่กลุ่มเป้าหมาย ทั้งที่เป็นกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์สังเคราะห์ นำเสนอในรูปของตารางที่แสดงค่าคะแนน ค่าร้อยละ และเขียนบรรยายเชิงพรรณนา ระยะเวลารวมทั้งสิ้น 12 เดือน ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

ปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 9 ประเด็น ดังนี้ ทักษะการสื่อสารต่ำ ความรู้ในการเพาะปลูกไม่ก้าวหน้า ขาดความรู้ด้านการลงทุนและการตลาด แรงงานในท้องถิ่นมีน้อย ขาดการเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชีวิตและทรัพย์สินไม่ปลอดภัย นำเทคโนโลยีมาใช้น้อย มีโรคประจำตัว และการรวมกลุ่มไม่เข้มแข็ง คิดเป็นค่าร้อยละ 32.53, 18.82, 18.28, 15.32, 9.14, 1.88, 1.61, 1.34 และ 1.08 ตามลำดับ

แนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี 12 ประเด็น ดังนี้ พัฒนาทักษะการสื่อสาร เรียนรู้ประชาคมอาเซียน ผลิตอาหารปลอดภัย แลกเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรม พัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง เน้นเศรษฐกิจพอเพียง สร้างอาชีพเสริมในท้องถิ่น พัฒนาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่ มีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ สร้างแหล่งท่องเที่ยว ประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และพัฒนาพันธุ์พืช คิดเป็นค่าร้อยละ 34.46, 21.75, 12.15, 8.76, 6.50, 4.52, 3.39, 2.54, 2.26, 1.69, 1.41 และ 0.57 ตามลำดับ

## อภิปรายผล

แนวปฏิบัติของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เรียกว่า เกษตรประณีต ซึ่งพัฒนามาจากการเกษตรพอเพียง เป็นการทำเกษตรทางเลือกรูปแบบหนึ่งด้วยการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ด้วยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีใหม่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ โดยพัฒนาให้มีแหล่งน้ำ ที่ปลูกข้าว พืชผัก ไม้ผลไม้ยืนต้น ที่อยู่อาศัย โรงเรือน ที่เลี้ยงสัตว์ ทางเดิน/ถนน ทั้งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ มูลนิธิชัยพัฒนา (2557) ที่มองว่า เกษตรทฤษฎีใหม่คือตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการบริหารจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับข้อเสนอของสำนักบริหารงานวิทยาลัยชุมชน (2550) ทั้งนี้ เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ก่อนเป็นลำดับแรกดังผลการวิจัยของ นกตล หงส์ศรีพันธ์ (2552) ประเสริฐ ยิ่งปากน้ำ (2551) และผลการวิจัยของ สมบัติ พันทวีศิษย์ (2545) จนนำไปสู่การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน เพื่อมุ่งสู่การพึ่งพากันเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถือเป็นการพัฒนาตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากการพึ่งตนเองในระดับบุคคลและครอบครัวที่เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานสอดคล้องกับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 จากนั้นก้าวสู่การพึ่งพากันเองในระดับชุมชนและสังคม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้าสอดคล้องกับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และ 3 ที่นำไปสู่การรวมกลุ่มและร่วมมือกัน สอดคล้องกับข้อเสนอของ พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2550) กรมการพัฒนาชุมชน (2550) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550ข) ถือเป็นแนวทางในการพัฒนาภาคเกษตรกรรมของไทยที่สำคัญ

แนวปฏิบัติของเครือข่าย ฯ ดังกล่าว ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ และแสงอรุณ สุนทรีย์ (2552) ที่พบว่า เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบเชิงเดี่ยวมาเป็นการปลูกพืชแบบป่า ทำและใช้ปุ๋ยชีวภาพเน้นเกษตรอินทรีย์ ไม่ใช่สารเคมีหรือยาฆ่าแมลง เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างอาหารที่ปลอดภัย รวมถึงงานวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ (2550) ที่พบว่า คุณลักษณะที่สำคัญของปราชญ์ชาวบ้านจนนำมาซึ่งความสำเร็จ คือ การใช้ชีวิตโดยยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ชีวิตพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน ซึ่งผลการวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ และคณะ (2554ข) ระบุว่า จากความล้มเหลวในการทำเกษตรเชิงเดี่ยว ปราชญ์ชาวบ้านได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ทั้งในการดำเนินชีวิตและการทำการเกษตรกรรม จนพัฒนาสู่ “เกษตรพอเพียง” แล้วย้อนมาเป็น “เกษตรประณีต” สามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้ในปัจจุบัน และยืนยันชัดเจนว่าแก้จนได้ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ (2555) ที่พบว่า เกษตรประณีต เป็นการทำเกษตรทางเลือกรูปแบบใหม่ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นกตล หงส์ศรีพันธ์ (2552) ที่พบว่า ปัญหาจากการทำเกษตรเคมี ทำให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน เน้นการพึ่งพาตนเอง ดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกิน ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยชีวภาพ และสมุนไพรปราบศัตรูพืช เน้นปลูกพืชที่หลากหลายอาศัยการเกื้อกูลกันของสิ่งแวดล้อม พืช และสัตว์ อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ผายุ สร้อยสระกลาง และคณะ (2548) ที่พบว่า เกษตรประณีต ช่วยให้มีอาหารปลอดภัยสารเคมีกิน

ระบบนิเวศอุดมสมบูรณ์ มีปัญญาที่จะเรียนรู้ในการจัดการน้ำ เรียนรู้การบำรุงดิน การเพาะพันธุ์พืช รวมถึงงานวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และ อีระศักดิ์ ละม่อม (2554) ที่พบว่า เครื่องขยายปราชญ์ชาวบ้านได้นำเอาแนวทางการทำเกษตรพอเพียงที่ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้สำหรับการขับเคลื่อนเครื่องขยายเพื่อมุ่งสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเอง อีกทั้งยังเป็นแนวทางในการสร้างสมดุลให้เกิดขึ้น สร้างสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศวิทยาที่ดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขนิษฐา ศรีคำมี (2550) ที่พบว่า การจัดการสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนสอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นให้พออยู่ พอกิน พอดีทางทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี เป้าหมายให้มีกินมีใช้อย่างพอดีและพอเพียง ถ้ามีเหลือกินเหลือใช้ให้ขายเป็นรายได้ หรือจนเหลือเผื่อแผ่ผู้อื่น รวมกลุ่มกันผลิตจัดการผลผลิต ร่วมกันขาย พึ่งตนเองเป็นเครื่องขยาย และงานวิจัยของ อรสุดา เจริญรัฐ (2546) ยังพบว่า เศรษฐกิจพอเพียงยังทำให้การรวมกลุ่มของคนในชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น สร้างศักยภาพในการปรับตัวโดยระดมความหลากหลายของทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ ทุน เทคโนโลยี ฯลฯ จากแหล่งต่าง ๆ นำมาสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ร่วมกันของชุมชนได้ จนนำมาซึ่งความสำเร็จของเครื่องขยาย ฯ ในปัจจุบัน เพราะแนวปฏิบัติดังกล่าวเป็นความพอเพียงหรือเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ในวิถีชีวิตชุมชนไทย ทั้งในการดำรงชีวิตของผู้คนในภาคการเกษตรที่ไม่เบียดเบียนหรือทำลายระบบต่าง ๆ ดังที่ สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ (2551) ได้เสนอเอาไว้ รวมถึงข้อค้นพบของ ประเสริฐ ยิ่งปากน้ำ (2551) ที่ได้พบว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง

การรวมกลุ่มกันของเครื่องขยายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรที่มีมุมมอง มีวิสัยทัศน์ มีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และถ่ายทอดความรู้สู่สังคม สอดคล้องกับข้อเสนอของ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) เป็นทั้งเครื่องขยายความคิด เครื่องขยายกิจกรรม และเครื่องขยายสนับสนุนทุนตามที่ สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2537) ได้เสนอไว้ ถือเป็นทั้งเครื่องขยายทางสังคม เครื่องขยายการเรียนรู้ และเครื่องขยายการพัฒนาดังที่คณะของ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543) ซึ่งมืองค์ประกอบทั้ง จุดมุ่งหมายร่วม บุคคล การเชื่อมโยง การสร้างความรู้สึกร่วม การพัฒนาระบบที่โปร่งใส และการจัดระบบข้อมูลข่าวสารดังที่ ปารีชาติ สถาปัตตานนท์ และ ชัยวัฒน์ ธิระพันธ์ (2546) ได้เสนอไว้ในพันธมิตรแห่งดวงดาว (Star Alliances) ทำให้แนวปฏิบัติและการรวมตัวกันของเครื่องขยายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือน่าสนใจ สามารถใช้เป็นตัวแบบในการศึกษาวิจัยปัญหาและการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกร เพื่อให้เกิดการวางแผนพัฒนาในภาคการเกษตรกรรมของไทยได้เป็นอย่างดี

จากผลการวิจัยปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครื่องขยายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพินิจ และคณะ (2554ก) ที่พบว่า ปัญหาในการทำการเกษตรกรรมของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน ประกอบด้วย สุขภาพไม่แข็งแรงมีโรคประจำตัว ขาดแรงงาน ขาดความรู้ ขาดเครื่องมือในการทำเกษตร สอดคล้องกับงานวิจัยของ อัทธ์ พิศวานิช และคณะ (2554) ที่พบว่า การแทรกแซงตลาดไม่เป็นการกระตุ้นหรือเชิญชวนให้ชาวนาไทยพัฒนาศักยภาพการปลูกข้าวของตนให้เป็นข้าวที่มีคุณภาพ ทำให้การเพาะปลูกข้าวของเกษตรกรไทยไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร

สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุณี สาธิตานันต์ (2554) ที่พบว่า ปัญหาในการรวมเป็นประชาคมอาเซียนที่สำคัญ คือ ด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร โดยเฉพาะด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสารที่จะกลายเป็นปัญหาหรืออุปสรรค เพราะแต่ละประเทศก็มีภาษาประจำชาติของตนเองอยู่แล้ว นอกจากนี้แต่ละประเทศก็มีความจำเป็นการสื่อสารที่แตกต่างกันไป สอดคล้องกับผลการสำรวจของ สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (2554) ที่พบว่า การเปิดเสรีทางการศึกษาอาเซียน รัฐบาลต้องให้ความสำคัญด้วยการสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจังถือเป็นวาระเร่งด่วน โดยการกระตุ้นสถานศึกษาต่าง ๆ ในการเตรียมความพร้อม รองลงมา คือ การฝึกอบรมพัฒนาทักษะทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร สอดคล้องกับผลการวิจัยของ เจสตา ธนวิภาคชนนท์ และคณะ (2550) ที่พบว่า ปัญหาสำคัญในด้านสุขภาพของชุมชน คือ พฤติกรรมเสี่ยงทางด้านสุขภาพ สารปนเปื้อนในอาหาร และสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ

ผลการวิจัยแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ (2557) ที่พบว่า การสร้างความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน สามารถทำได้โดยการผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ไม่ใช้สารเคมี สร้างอาหารตามธรรมชาติให้เกิดขึ้น และการสร้างอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ, พรทิว พลเวียงพล และ พิมพ์ชนก วัตทอง (2557) ที่พบว่า การมีสุขภาวะที่ดีตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรนั้น จะเน้นการสร้างอาหารปลอดภัยโดยไม่ใช้สารเคมี ออกกำลังกาย ส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรง มีความพอเพียง สร้างสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่ มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง รวมถึงงานวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ (2556ก) ที่พบว่า ความสำเร็จในการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองอยู่ที่การผลิตอาหารปลอดภัยโดยไม่ใช้สารเคมี หันมาใช้ปุ๋ยชีวภาพแทน มีสุขภาพแข็งแรง อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม มีสิ่งแวดล้อมดี เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ (2556ข) ที่พบว่า หมู่บ้านโฮมสเตย์ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงด้วยการผลิตอาหารปลอดภัย ใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยชีวภาพ ส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงด้วยการกินอาหารพื้นบ้าน ปลูกพืชผักสวนครัวปลูกข้าวกินเอง มีอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ สืบสานประเพณี รักษาบ้านเรือนสิ่งแวดล้อมให้สะอาดน่าอยู่ สร้างกลุ่มและชุมชนให้เข้มแข็ง

อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ขวลิต สวัสดิ์ผล และคณะ (2556) ที่พบว่า ระดับการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกร คือ การผลิตอาหารปลอดภัยด้วยการปลูกข้าวไว้กิน ปลูกพืชผักสวนครัว ทำเกษตรผสมผสาน เลี้ยงสัตว์บริโภค ใช้ปุ๋ยชีวภาพ สร้างรายได้ด้วยการฝึกอาชีพเสริมทอผ้าจักสาน ยึดมั่นในเศรษฐกิจพอเพียง รักษาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่ มีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ และคณะ (2554ก) ที่พบว่า ความสำเร็จของปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสานอยู่ที่การสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ เน้นใช้ชีวิตแบบพอเพียง พออยู่พอกินพอใช้ ส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง ชุมชนเข้มแข็งมีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน รักษาสืบทอดประเพณีวัฒนธรรม สร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีน่าอยู่ สอดคล้องกับผลการสำรวจของ สวนดุสิตโพล มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (2554) ที่พบว่า การเตรียมรับการเปิดเสรีทางการศึกษาอาเซียนในปี พ.ศ.2558 นั้น รัฐบาลต้องสนับสนุนและส่งเสริม

อย่างจริงจังถือเป็นวาระเร่งด่วน มีการฝึกอบรมพัฒนาทักษะทางด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร อีกทั้ง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชชัย เพ็งพินิจ และคณะ (2553) ที่พบว่า การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวิถีคนเมืองในต่างจังหวัด คือ การออกกำลังกายดูแลรักษาสุขภาพให้แข็งแรง มีความพอเพียงพอประมาณ มีกิจกรรมสร้างรายได้เสริม เรียนรู้อบรมศึกษาทำงาน รักษาสิ่งแวดล้อม มีกลุ่มสหกรณ์ที่เข้มแข็ง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุวนิตย์ ธีระพันธ์ (2548) ที่พบว่า เกษตรกรควรหันมาทำเกษตรธรรมชาติ เพราะเป็นการทำเกษตรที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้อากาศดี ไม่มีมลพิษ มีผลดีต่อสุขภาพทั้งตัวเกษตรกรและผู้บริโภค ประหยัดค่าใช้จ่าย ประหยัดแรงงาน ได้ผลผลิตดี และตลาดต้องการ รวมถึงงานวิจัยของ สมบัติ พันธิวิษณุ (2545) ที่พบว่า ด้วยภาระหนี้สินและการดิ้นรนเพื่อหารายได้ให้พอเพียงกับรายจ่ายของเกษตรกร จึงการส่งเสริมให้เน้นเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือนและ โดยเริ่มจากภายในครัวเรือนและชุมชนเอง ซึ่งจะทำให้ครัวเรือนเกษตรกรและชุมชนอยู่รอดได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อภิสิทธิ์ อ่างวรารังกูร (2543) ที่พบว่า การมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง สุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว มีชุมชนที่เข้มแข็ง รวมกลุ่มเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของชุมชน ชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีสิ่งแวดล้อมที่ดีที่น่าอยู่ ล้วนเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาที่สร้างความสุขให้คนในชุมชนได้

นอกจากนี้ ประเด็นการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศิริวรรณ ไชยภักดิ์ (2555) ที่พบว่า การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนควรมีการพัฒนากรอบทักษะภายในประเทศของแต่ละประเทศสมาชิก เพื่อพัฒนาทักษะและสร้างการเรียนรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน อันจะทำให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักรู้เกี่ยวกับอาเซียนมากขึ้น สนับสนุนความเข้าใจและความตระหนักรู้ในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อในภูมิภาค พร้อม ๆ ไปด้วยการจัดอบรมให้ความรู้ด้านภาษาประจำชาติอาเซียน อีกทั้ง ประเด็นปัญหาในการสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรนั้น ยังมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อัทธ์ พิทยานิช และคณะ (2554) ที่พบว่า ผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะทำให้การส่งออกข้าวของไทยมีช่องทางที่สามารถทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งไม่เป็นการกระตุ้นหรือเชิญชวนให้ชาวนาไทยพัฒนาศักยภาพในการปลูกข้าวของตนให้เป็นข้าวที่มีคุณภาพ จึงควรมีการพัฒนาในด้านสายพันธุ์ การตลาดและการลงทุน เพื่อให้ชาวนาเน้นการผลิตข้าวที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยของ อาชนัน เกาะไพบูลย์ (2550) ยังระบุว่า อาเซียนได้ทวีความสำคัญในฐานะประเทศคู่ค้าสินค้าอุตสาหกรรมกับไทย โดยเฉพาะสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ และชิ้นส่วนของสินค้าเหล่านี้ ซึ่งจะทำให้ไทยมีโอกาสในการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรได้มากขึ้น

ความสอดคล้องของผลการวิจัยที่ค้นพบในครั้งนี้กับผลการวิจัยหลายชิ้นดังกล่าว เนื่องเพราะว่ากลุ่มเป้าหมายล้วนมีพื้นฐานวิถีชีวิตมาจากสังคมเกษตรกรรม ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมแบบเปิด (open society) ที่มี การเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ (interactive) กับสังคมภายนอกตลอดเวลา ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของกลุ่มเป้าหมายล้วนเชื่อมโยงกับกระแสภายนอก โดยเฉพาะกระแสด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปลายปี พ.ศ.2558 ดังนั้น การเตรียมความพร้อมจึงมีความสำคัญโดยเฉพาะในประเด็น “พัฒนาทักษะการสื่อสาร” เพราะจะเชื่อมโยงกับแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรใน

ด้านอื่น ๆ เช่น การเรียนรู้ประชาคมอาเซียน การแลกเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรม สร้างอาชีพเสริมในท้องถิ่น สร้างแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

เมื่อพิจารณาปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรจะเห็นว่า ประเด็นสำคัญที่สุดอยู่ที่ “ทักษะการสื่อสารต่ำ” ซึ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์สู่การเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรด้วยการ “พัฒนาทักษะการสื่อสาร” อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่เชื่อมโยงสัมพันธ์อยู่อีกในทุกประเด็น ดังนี้ ความรู้ในการเพาะปลูกไม่ก้าวหน้าเชื่อมโยงกับการพัฒนาพันธุ์พืช ขาดความรู้ด้านการลงทุนและการตลาด แรงงานในท้องถิ่นมีน้อย ชีวิตและทรัพย์สินไม่ปลอดภัย การรวมกลุ่มไม่เข้มแข็งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพัฒนาการให้เข้มแข็ง ขาดการเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยนประเพณีวัฒนธรรม นำเทคโนโลยีมาใช้เชื่อมโยงกับประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และมีโรคประจำตัวเชื่อมโยงกับมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ (รายละเอียดในตารางที่ 4.3) ดังนั้น จะพบว่าหากสามารถสร้างแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้อย่างชัดเจน จะสามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรได้ในทุกประเด็น แนวทางการแก้ไขปัญหาในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรก็จะเชื่อมโยงสู่การเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรได้อีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ ประเด็นแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรที่นอกเหนือจากนี้ คือ เรียนรู้ประชาคมอาเซียน ผลิตอาหารปลอดภัย เน้นเศรษฐกิจพอเพียง สร้างอาชีพเสริมในท้องถิ่น พัฒนาสิ่งแวดล้อมให้น่าอยู่ และสร้างแหล่งท่องเที่ยวล้วนเป็นแนวทางการเตรียมความพร้อมที่จะสร้างจุดแข็งให้กับเกษตรกรในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้เป็นอย่างดี

## ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำเสนอไปทั้งจากเอกสารทางวิชาการและข้อมูลภาคสนามนั้น คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในแต่ละประเด็น ดังนี้

### 1. ข้อเสนอแนะในนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานภาครัฐระดับกระทรวง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรมีบทบาทในการพัฒนาทักษะการสื่อสารและสร้างกระบวนการเรียนรู้ประชาคมอาเซียนให้แก่เกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อให้เกษตรกรต้นแบบสามารถนำไปถ่ายทอดสู่เกษตรกรเป้าหมายที่เข้าร่วมอบรมในศูนย์เรียนรู้ของแต่ละเครือข่าย ๆ โดยให้แต่ละศูนย์เรียนรู้ของเครือข่าย ๆ พัฒนาสู่ศูนย์เรียนรู้ประชาคมอาเซียนไปในตัว ซึ่งการสื่อสารแนวราบดังกล่าว จะทำให้เกษตรกรที่เข้าร่วมอบรมในศูนย์เรียนรู้ สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนได้อย่างเข้าใจและมีการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างเหมาะสม

1.2 ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนสู่เกษตรกรในสังคมวงกว้าง โดยการจัดทำเอกสารที่เกษตรกรสามารถเรียนรู้และทำความเข้าใจได้ง่าย เช่น คู่มือเรียนรู้ประชาคมอาเซียนฉบับประชาชนหรือฉบับการ์ตูน เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะเกษตรกร

ได้มากขึ้น รวมถึงควรสร้างศูนย์เรียนรู้ประชาคมอาเซียนในระดับหมู่บ้านขึ้น โดยพัฒนาคนในหมู่บ้านขึ้นมาเป็นสื่อบุคคลในการถ่ายทอดความรู้ประชาคมอาเซียนสู่เกษตรกรในหมู่บ้าน

1.3 หน่วยงานในระดับกรมหรือระดับกระทรวงหรือระดับประเทศ ควรนำแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรตามแนวคิดเกษตรกรต้นแบบของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปวางแผนยุทธศาสตร์อย่างเร่งด่วน เพื่อกำหนดแนวทางในระดับนโยบายสู่การนำไปปฏิบัติของหน่วยงานระดับพื้นที่ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนแนวทางการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรอย่างเป็นรูปธรรม

## 2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงพื้นที่หรือวิจัยท้องถิ่น (area based) โดยหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษาร่วมกับเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อค้นหารูปแบบการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรที่เหมาะสม พร้อมกับการทดลองและประเมินผล เพื่อให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ควรมีการวิจัยและพัฒนา (R&D) รูปแบบการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรในลักษณะสหวิทยาการ (interdisciplinary) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม (mix method) ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งจะก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้สำหรับการพัฒนาความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียนของเกษตรกรในสังคมวงกว้างได้

2.3 ควรมีการวิจัยและพัฒนา (R&D) หลักสูตรเรียนรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนสำหรับเกษตรกรไทย เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรดังกล่าวไปใช้ได้ทั้งในระดับชุมชน ระดับกลุ่ม และระดับครัวเรือนของเกษตรกร ซึ่งจะก่อให้เกิดความตื่นตัวและมีการเตรียมความพร้อมในกลุ่มเกษตรกรไทยอย่างทั่วถึง